

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 106 (9).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 13. weebruaril
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 99 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, siseminister **A. Hellat**, välisminister **A. Birk**, rahaminister **J. Kukk**, koluminister **J. Jaakson** ja haridusminister **K. Treffner**.

Päewakord:

1. Seaduseelnõu Eesti ja Wenemaa wahelise rahulepingu kinnitamise kohta — III lugemisel.

2. Awalikkude algkoolide seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

3. Seisuste kaotamise seadus — seadusandliku komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra muutmine. Juhataja **J. Seljamaa**: Päewakord on rahwaesitajatele kätte antud. Seadusandliku komisjoni poolt on ettepanek tulnud III päewakorrapunkt päewakorrast maha wõtta. Sellega jääks ainult kaks punkti tänasesse päewakorda.

A. Bachman (rhw.): Asutawa Kogu nimele antawate palwekirjade läbiwaatamise komisjoni nimel teen ettepaneku tänast päewakorda täiendada ühe punktiga kolmes osas. See ettepanek on komisjoni poolt Asutawa Kogu liigetele laiali laotatud ja oleks tähtis, et Asutaw Kogu juba täna seisukoha wõtaks nende 3 armuandmise küsimuse kohta. Ma paneksin ette seda punkti päewakorras teisele kohale mahutada.

Juhataja **J. Seljamaa**: Akl. Bachman'i poolt on ettepanek tehtud päewakorda täiendada punktiga: Asutawa Kogu nime peale antawate palwete

läbiwaatamise komisjoni ettepanek 3 isikule armu anda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Sellega on tänasesse päewakorda uus punkt sisse wõetud. Akl. Bachman'i poolt on ettepanek tehtud seda punkti II-le kohale päewakorras paigutada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

2. Asutawa Kogu seadus Eesti ja Wenemaa wahelise rahulepingu kohta — III lugemisel.

Wälisasjade komisjoni aruandja **J. Poska** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—2.

Asutawa Kogu seadus Eesti ja Wenemaa wahelise rahulepingu kinnitamise kohta.

§ 1. Rahuleping Eesti ja Wenemaa wahel, mille algkiri mõlema riigi wolnikude poolt tehtud ja kahes eksemplaaris Tartus weebruarikuu teisel päewal aastal ükstuhat üheksasada kakskümmend alla kirjutatud, tunnistatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Rahuleping awaldatakse alljärgnewalt ühes selle seadusega.

§ 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega. Sellel seadusel on edasilükkamatuse iseloom.

Juhataja **J. Seljamaa**: Panen seaduse Eesti ja Wenemaa wahelise rahulepingu kinnitamise kohta kodukorra nõuete järele terwelt hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on seadus Eesti ja Wenemaa wahelise rahulepingu kohta ühel häälel wastu wõetud. (Nõrk käteplaksutamine.)

A. Anderkopp (töer.): Teen ettepaneku see seadus ilma redaktsiooni komisjoni kätte andmata wastu wõtta.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamu-

sega on ettepanek vastu võetud. Sellega on käesolev seadus kinnitatud.

3. Armuandmise otsustamine Ewgenia Seier'ile, Hans Ackerberg'ile, Peeter Latser'ile.

Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni aruandja **T. Kalbus:** 11. aprillil 1919. a. on Paide-Tallinna-Haapsalu rahukohtuniku poolt Ewgenia Seier poolteiseks kuuks wangi mõistetud, sest et ta puuwillawabrikust on omandanud willu, mille wäärtus on alla wiie marga. Nagu aktidest ja asjaoludest selgub on ta seda hädasunnil teinud ja oma süü üles tunnistanud. Seier'il on kaks last, üks kolmeaastane ja teine nelja-aastane, palka sai ta sada nelikümmend marka kuus. Ta mees on suure ilmasõja ajal kaduma läinud. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes tegi komisjon otsuseks Asutawa Kogu poole pöörata järgmise ettepanekuga: Asutaw Kogu, läbi waadates Ewgenia Seier'i palwet temale täieliku armuandmise üle, kes Tallinna-Haapsalu 5. jaoskonna rahukohtuniku poolt 11. aprillil 1919. a. karistatud rahukohtu trh. s. § 171. põhjal kuuenädalise wangistusega, missugune otsus Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt 25. juunil 1919. a. kinnitatud, otsustas: Ewgenia Seier'ile täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud Ewgenia Seier'ile täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Aruandja H. Kuusner: Armuandmise komisjon waatas läbi Hans Andrese p. Ackerberg'i palwe endise komandandi asjas, kes kolmanda diwiisi sõjawäljakohtu poolt 18. aprillil 1919. a. neljaks aastaks wangiroodu mõistetud. Asjaolud olid järgmised: komandantuuri üleandmise juures sai Ackerberg käsu 3. diwiisi ülema poolt seda kaitseliidule üle anda, ta aga kuulus 2. diwiisi alla ja tõrkus sellele vastu. Peale selle sai ta ühe käsu selle kohta, et ta ei tohi Walka sõita, kus ta omale uut teenistust tahtis otsida, selle järele kui ta komandantuuri ära on andnud. Käsk oli aga sarnasel kujul an-

tud, et pärast komando äraandmist ta ei tohi Walka sõita, tema aga sõitis Walka enne komando üleandmist, jättes oma asemele asemiku, see on distsipliini rikkumine ja teda mõisteti 4 aastaks wangiroodu. Tema palwe peale on sõjawägede ülemjuhataja teda reamehena saatnud wäerinnale, kus ta praegu teises suurtükiwäe polgus teenib, oma otsekohe ülemuse poolt on tal kõigeparemad tunnistused oma ülespidamise kohta. Peale selle on ta enne seda pikemat aega wangistuses istunud. Asutawa Kogu poolt walitud komisjon waatas asja igakülselt läbi ja tegi ühel häälel otsuseks, ette panna teda karistusest ja selle tagajärgedest wabastada. Sellel alusel panen Asutawale Kogule ette: Asutaw Kogu, läbi waadates Hans Andrese p. Ackerberg'i palwet, temale täieliku armuandmise üle, kes 3. diwiisi sõjawäljakohtu poolt 12. aprillil 1919. a. käsu mittetäitmise eest iseralikkude õiguste ärawõtmisega mõistetud 4 aastaks wangiroodu, otsustas: Hans Andrese p. Ackerberg'ile täielikult armu anda, teda wabastades karistusest ja karistuse tagajärgedest.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega otsustas Asutaw Kogu Hans Andrese p. Ackerberg'ile armu anda, teda wabastades karistusest ja karistuse tagajärgedest.

Aruandja A. Bachman: Asutawa Kogu nimele antud palwekirjade komisjonile on Kowno kubermangu kodaniku Peeter Jakobi p. Latser'i palwe tulnud. Teda süüdistati paari puuhalu ja mõne sõetüki warguses. Ta on raudteeametnik, teenib Walgas raudteel, ja mõisteti Walga linna rahukogu poolt 1½ kuuks wangi. Mees ei ole enne kohtu all olnud, on lesk kahe aiaelise lapsega, ütleb, et ta on saanud puude ja söe saamiseks luba raudteewõimudelt Saksa walitsuse ajal, et ta igapäew keetmiseks ja toa soendamiseks wõib kaasa wõtta wäikse kogu sütt ja puid. Enamlaste wõimud ei ole talle ka seda keelanud, niisama Eesti Wabariigi Walitsus, enne kui läinud aastal, mil keegi pealtnägija ta peale kaebas ja ta nüüd wastutusele wõeti, ning wangi mõisteti. Ta on pööranud Asutawa Kogu nimele antawate palwekirjade komisjoni poole pärast kohtuotsust palwega ja Asutawa Kogu komisjon, läbi waadates Peeter Jakobi p. Latser'i palwet, temale täieliku

armuandmise üle, kes Tartu-Wõru V jaoskonna rahukohtuniku poolt 2. juulil 1919. a. rhk. trs. §§ 13. p. 5. ja 6., 169. ja 171. p. 1. ja 3. põhjal karistatud 1½-kuulise wangistusega, otsustas: Peeter Jakobi p. Latser wabastada wangistusest.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on otsustanud ühel häälel Peeter Jakobi p. Latser wabastada wangistusest.

4. A walikkude algkoolide seadus — I luge-misel.

O m a w a l i t s u s e k o m m i s j o n i a r u a n d j a **J. Jans**: Omawalitsuse komisjoni seisukohta selle seaduseelnõu kohta ette kandes tähendan, et omawalitsuse komisjon waatas ta läbi ainult sellelt seisukohalt, kas see seaduseelnõu on niisugune, et ta tagatise annab omawalitsuse asutuse edukaks tööks, ja kas ta käib nende põhimõtetega kokku, mis omawalitsuse komisjonil tulewase omawalitsuse korralduse kohta wastu on wõetud. Teistes osades omawalitsuse komisjon seisukohta ei wõtnud. Omawalitsuse komisjoni seisukoha üle selle seaduseelnõu kohta on kirjalikult seletus ära antud ja rahwaesitajatele kätte saadetud, nii wõin ma seletuseks ainult mõnda weel juurde lisada. Peatähtsus sellel seaduseelnõul omawalitsuse korralduse seisukohalt on mahutatud §§ 23 ja 25. Seal on ära näidatud meie algkoolide ülewalpidajad ja asutajad asutused. Nagu siin meie otsuses on ära tähendatud, on koolide ülewalpidajad kõik meie omawalitsuse üksused. Omawalitsuse komisjon leidis, et wahekord nende omawalitsuse üksuste wahel koolide ülespidamise suhtes mitte kindlasti ära määratud ei ole. Nimelt ei ole kindlasti öeldud, kes ja missugustel tingimustel ning kunas neid koolisid peab asutama, nii et koolide awamise küsimuse juures wõib hõõrumisi tulla. Niisamasugune lugu on ka koolide ülewalpidamisega. See selgusetu seisukord suureneks weel selle tõttu, et ei ole ära määratud senniste algkoolide wahekord mõeldawa algkoolide wõrguga ja ei ole öeldud, mis peab saama, näiteks, meie sennistest rahwakoolidest, kas nad lähewad sellesse uude algkoolide wõrku, wõi jäetakse nad nii edasi töötama. Need koolid on wallas ew.-lut. kihelkonna-, Wene kirikukoolid, siis on weel erakoolid, näiteks haridusseltside koolid. Omawa-

litsuse komisjon leidis, et kui ühtluskool asutada, siis peawad kõik algkoolid ühesugused olema, kuid kui jääwad mitmesugused koolid edasi töötama, siis ei saa seda põhimõtet mitte läbi wiia. Hariduskomisjon, kui ka haridusministeeriumi esitajad kinnitasid, et õigeusu kiriku- ja kihelkonnakoolid jääwad edasi töötama, — missugustel alustel, seda öeldud ei ole seaduses. Peale selle on hoolekogule antud õige laialised ülesanded ilma lahendamata, missuguses wahekorras ta algkooli ülewalpidawate asutustega saab olema. Näiteks on öeldud, et hoolekogu ülesanne on hoolitseda kooli majandusliku külje eest, kuna aga §§ 23, 24, 25 on see ka omawalitsuse üksuste ja riigi ülesanne. Waatame siin tähtsamaid punkte. Punkt 2. järele on hoolekogu asi õpilaste terwishoiu korraldamine ja siis punkt 3. waesemate õpilaste riietega ja jalanõudega warustamine. Kuid § 17. on see kõik ette nähtud kogukonna ülesandena. Seal on ka öeldud: kui waesuse pärast ei suudeta last kooli panna, siis peab kogukond hoolitsema lapse kooliskäimise võimaluse eest. Siin on siis kogukond, kes kooliskäimise võimaluse eest muretsema peab ja niisamuti ka hoolekogu. Kahe asutuse ülesanded ei ole nii mitte kindlasti normeeritud. Edasi on siin weel § 83. tähtsamad osad, nimelt punkt 10, kus ära tähendatud on, et hoolekogu ülesandeks on kooli kapitaalide tarwitamine ning walitsemine juhatuskirjade põhjal, mis hoolekogu poolt kokku seatud ja maakonna wõi linna kooliwalitsuse poolt heaks kiidetud. Niisamuti on punkt 11. järele hoolekogu asi kooli liikumata ning liikuma waranduse korrashoidmise järelwalwe. Need ülesanded peaksid olema loomulikult kooli ülewalpidajate omawalitsus-üksuste hooleks. Sellesamas § 83. punkt 12-das on öeldud, et kulude eelarwe kokkuseadmine ja tarwilikkude summade muretsemine on hoolekogu ülesandeks, kuid kas kulude eelarwed pannakse juhtiwatele asutustele, näiteks linnawalitsustele heaksarwamiseks ja kinnitamiseks ette, seda ei ole siin mitte öeldud. Tarwilikkude summade muretsemine oleks ometi kooli ülewalpidajate omawalitsus-üksuste hooleks, kui nad on määratud kooliasutuste ülewalpidajateks. Kui seal oleks teist mõeldud, et hoolekogu peaks kaasa aitama, siis peaks see igatahes paremini normeeritud olema. Peale selle on weel punkt 13. Järewalwe, et koolile määratud summad tarwita-

takse õieti ja otstarbekohaselt, kooli majapidamise, sissetulekute ning väljaminekute rewideerimine. Punkt 11. ja siis veel punktides 2. ja 3. on ette nähtud, et hoolekogu annab summasid välja, muretseb õppetarbeid jne., walitseb kooli kapitaali üle jne. ja nüüd tuleb välja, et ta iseennast peab ka rewideerima. Siin on wasturääkimisi selles paragrahwis eneses. Peale selle ei ole selles seaduses ette nähtud, missugune wahekord sennise kooliwalitsuse korralduse ja praeguse seaduse wahel peab olema. Kui sennine koolikord maksuma jääb, siis oleks pidanud käesolew seadus kooskõlasse wiidama kooli korraldusega. Kõigist sellest järeldas omawalitsuse komisjon, et koolide ülewaltpidamine ja nende eest hoolitsemine ei ole mitte tarwilikult välja töötatud, mis kindlustuse annaks, et meie koolidewõrk saaks organiseeritud, et ta saaks ilma kokkupõrkamisteta ja hõõrumisteta walitsetud. Peale selle ei ole ka senniste algkoolide saatuse ära määratud ja sellepärast arwas komisjon, et need paragrahwid, kuna nad mitte täiesti kindlas ühenduses ei ole seaduseelnõuga, välja jääksid. Selles seaduseelnõus on pea rõhk pandud pedagoogilise külje peale, õppeprogrammide ja koolisunduste peale ja sellepärast arwas omawalitsuse komisjon, et need paragrahwid wõiksid sellest seadusest välja jääda. Muuseas tuleks hoolekogu kompetents läbi waadata ja kooskõlasse wiia teiste omawalitsuste asutustega ja see seadus wõiks siis eraldi kooliwalitsuse korraldusena hiljem sisse antud saada. Peale selle leidis omawalitsuse komisjon, et terminoloogia ei ole mitte järjekindel selles seaduseelnõus. Näiteks on mõnda omawalitsuse asutust mitme nimega nimetatud. § 94. on nimetatud kogukonnawalitsus, siis § 81. kohalik kogukonna omawalitsus ja kogukondlik omawalitsus. Omawalitsuse komisjon wõttis otsuse wastu, et §§ 5. ja 11. jne. saaksid teatud parandused tehtud. Sellega olid ka hariduskomisjoni ja haridusministeeriumi esitajad enam-wähem nõus, nõnda et need parandused oleksid kokkuleppe parandused, kuna aga §§ 23., 25. ja 83. kohta meil ühtlast seisukohta ei olnud. Algkoolide korralduse kohta on minul isiklik seisukoht. Nad tuleksid anda korraldada omawalitsuse asutuste kätte ja nimelt ühe omawalitsuse asutuse kätte, kes oleks algkoolide wõrgu loomise juures tooniandja ja kes teiste ük-

suste ja asutuste töö kooskõlasse wiiks. Wormuleeritud esialgselt oleks see nii: koolide awamine ja ülewaltpidamine, üldse alghariduse kättesaadawaks tegemine elanikkudele on maakonna omawalitsuse ülesandeks. Walla omawalitsuse hooleks jääb algkoolide ligem järewalwe ja korraldus. Edasi meie senniste algkoolide saatuse kohta. Selle seaduse maksmahakkamisega lähewad kõik Eesti wabariigis olewad algkoolid: wallakoolid, ew.-luteri ja Wene õigeusu kihelkonnakoolid, ministeeriumikoolid, kroonu algkoolid jne. ühes kõigi nende päralt olewate waranduste, erikapitaalide ja nõudmisõigusega maakonna omawalitsuse kätte üle. Kolmas punkt käiks erakoolide kohta, näiteks haridusseltside koolide ja eraalgkoolide kohta. Eraalgkoolid asutatakse nende ülewaltpidajate asutuste poolt, kuna programmi määramine ja pedagoogiline järewalwe jääks algkooliwõrgu korraldaja walida, et oleks ühtlane algkool. Kui leitakse, nagu haridusministeeriumi ja hariduskomisjoni esitaja omawalitsuse komisjonis seletasid, et neid paragrahwe ilma selle seaduseelnõu tagasilükkamata välja jätta ei wõi, siis tuleks küsida, kas seaduseelnõu ei tuleks mitte anda ligemaks läbitõotamiseks tagasi hariduskomisjoni.

Juhataja J. Seljamaa: Algkoolideseaduse kohta on komisjoni aruandja poolt ettepanek tehtud selle seaduseelnõu I lugemisele üle minna. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson:** Austatud Asutawa Kogu liikmed! Eelkõneleja poolt tähendati, et sellest seaduseelnõust tuleksid välja jätta §§ 23—25. ja § 83. Wäljajätmine on motiweeritud järgmiste põhjustega. Esiteks puududa neis §§ 23—25. kindel wahekord algkoolide asutajate wahel, ei olewat ära määratud, millal ja missugustel tingimustel ja kes on kohustatud algkoole asutama. See etteheide ei ole põhjendatud sellepärast, et § 23. algkoolideseaduses ütleb selgesti, kes on kohustatud awalikke algkoole asutama ja ülewal pidama. § 23-da redaktsioonis on: „Awalikud koolid asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite ja linnade poolt.“ Edasi on ka küll öeldud „wõi maakonna ja riigi poolt“, kuid see on sel korral, kui neil on üle-

maakondlik wõi üleriiklik tähtsus, kui näiteks riik kuskil seminaari juures algkooli awab, wõi mõnesugused reformalgkoolid teistele algkoolidele eeskujuks ülewal peab. Samasuguse tähtsuse wõiwad omandada algkoolid, mis otsekohe maakonna poolt asutatakse. Seaduseelnõus on selgesti ära näidatud, et wallad, alewid ja linnad, ühe sõnaga, kogukonnad, see on kindla piiridega juriidilised üksused, peawad algkoole asutama. Ainult üleriikliku wõi ülemaakondliku tähtsusega koolid asutatakse riigi wõi maakonna omawalitsuse poolt. Teine põhjendus, mis pärast arwatakse §§ 23—25. wälja jätta, oli etteheide, et selles seaduseelnõus ei ole senniste algkoolide saatus ära määratud, nii et aru ei saada, missuguses wahekorras nad kawatsetawa algkooliwõrguga olema saawad, kuna nad praegu selle wahekorra selgitamatuse tagajärjel korralikult ei saawat töötada. Ka see etteheide ei ole kaaluw, sellepärast et awalikkude algkoolide seadus ei pea ühtlasi olema üleminekuseaduseks wõi maksmapanemisseaduseks, mis järkjärgult ühe wõi teise algkoolitüübi ära kaotab. Selleks tuleb wälja anda sellekohane ülemineku wõi eriseadus. Sellekohase seaduse loomine on ministriumil ka kawatsusel. Kui algkooliseaduse wastuwõtmisega, mis uue koolitüübi maksuma paneb, oleks ka wanade koolide saatus ära otsustatud selle seaduse maksmapanemise ajal, siis oleks meie õieti hädas. Elu ei lase meil korraga ära lõpetada wanatüübilisi algkoole; seda wõib teha teatud aja järele, selle järele, kuidas uuetüübilisi luua suudetakse. Korraga wanatüübilised ära kaotades jääks meil tühi koht järele nende algkoolide asemel. Nii et siin on ära segatud kaks asja: seadus ise ja tema maksmapanemise seadus, mis ju täiesti iseseadus wõiks olla. Kolmandaks on ette toodud eelkõneleja poolt, et siin algkoolideseaduses üks organ, nimelt koolihoolekogu omale iseseiswa, teistest kooliorganidest lahkumise korralduse on saanud. Põhjuseks on ette toodud asjalu, et § 12. järele sellel organil ka oma kindlaksmääratud raioon olewat. § 12. ütleb aga, et koolikohustuste täitmise järele kooliringkonnas walwab kohalik kooliwalitsus, nõnda et koolihoolekogu on ainult teataw abijõud kooliwalitsusele seaduste ja määruste täitmise juures. Kooliwalitsusel on ringkond, mitte koolihoolekogul. Koolihoolekogu aitab ainult

kooliwalitsusel teatawaid funktsioone täita. Sellega ei ole temale siin mitte kindlaksmääratud ringkond antud.

Peale selle toodi siin ette, et § 83. hoolekogule liig suured wõimupiirid annab, kuna tema alla muuseas kuulub kooli kulude-eelarwe kokkuseadmine ja tarwikkude summade muretsemine, mis omawalitsuse wõimupiiridesse tungimine olewat. Selles eelnõus ei ole öeldud, et eelarwe kokkuseadmine ühtlasi ka õiguse annab eelarwe kohaseid summasid sisse kasseerida, wõi wallale wõi omawalitsuse asutustele maksusid peale panna. Kooli elulisi tarwidusi tuntakse kõige rohkem koha peal ja koolihoolekogu on organ, kes neid tunneb, kes siis ka esialgse eelarwe kokku seab ja isenesest mõista edasi annab kinnitamiseks wastawatele asutustele. Seda ei olnud ometi mitte tarwis ära näidata, missugustele asutustele ja missugusel teel see eelarwe ära anda tuleb. Mis puutub summade muretsemisesse, siis ei tähenda see weel mitte seda, et hoolekogul wõim oleks maksusid peale panna, waid ta wõib tarwisminewaid summasid wastawatelt omawalitsuse asutustelt muretseda. Ühe sõnaga jääks koolihoolekogu asjakorraldajaks, nagu seda on olnud siamaani üksikud, nimelt koolijuhatajad. Nende asemele seatakse nüüd koolihoolekogu, mis sugugi omawalitsuse organ ei ole. Siis heideti siin ette, et selle § 83. p. 10 põhjal koolide kapitaalide tarwitamine koolihoolekogu alla kuuluwat. See on õieti redaktsiooniline wiga, — haridusministriumil ettepanek on „erikapitaalide tarwitamine“. Siimaalsete seaduste järele wõiwad olla igal koolil oma eriotstarbete peale tarwitamiseks erikapitaalid. Nüüd loodi koolile korraldajaks hoolekogu, kes selle erikapitaali tarwitamise oma kätte wõtab, nii et selles mitte otsekohe ei ole öeldud, et kooli kõigi kapitaalide tarwitamine koolihoolekogu kätte jääks.

Peale selle on omawalitsuse komisjoni ettepanekus neid paragrahwe wälja jätta ning tähendatud „komisjon leiab kõige selle järele, et algkoolide seaduseelnõus ettenähtud omawalitsuse asutuste wahekord mitte tagatist ei anna edukaks tööks ja kooliwalitsuse korraldus kõigis osades ühtlasemalt ja põhjalikumalt peab wälja töötatama.“ Ma tähendan, et siin jällegi eksiarwamisega tegemist on. See seaduseelnõu ei ole kooliwalitsuse korralduse eelnõu. 11. augustil

1917. a. anti maanõukogu poolt wälja ja pandi maksma sellekohane seadus. Seda ei ole Asutaw Kogu weel mitte ümber lükanud. Selle seaduse uuendamise järele ei tunta mitte nii suurt tarwidust ja sellepärast arwas haridusministeerium, et esialgu algkoolide seaduseelnõu wäljatöötamisele tuleb asuda, kuna kooliwalitsuse seadus, mis lähemalt ära määrab kooliorganide kompetentsi, lähemal ajal tuleks sisse anda. Haridusministeeriumil on kooliwalitsuse korraldus wälja töötatud ja teda wõib lähemal ajal Asutawale Kogule ette kanda. Selle põhjal on nüüd soowitatud algkoolide seaduseelnõust neid paragrahwe wälja jätta, et algkoolide seaduseelnõu peaks ühtlasi ka kooliwalitsuse korraldus olema. Seda aga see eelnõu ei tahagi olla, ta tahab ainult reguleerida meie kirjust koolide segust kõige põhjapanewamat osa, algkooli. Tema maksmapanemise tähtsus oleks selles, et siis lähemal ajal saaks asuda ka teiste koolide seaduste wäljatöötamisele. Kui algkooli-seadus wastu wõetud, kui on ära määratud algkooli, kui põhikooli kestwus ja lähem korraldus, siis saaks ka luua keskkoolide, kutsekoolide, põllutöö-, tehnika- ja muude koolide seadused. See seaduseelnõu siin oleks nõnda öelda aluseks teiste koolide seadustele ja oleks tähtis, et esiteks alus wastu wõetaks.

Peale selle oleneb ära kooliwalitsuse korraldus üldisest omawalitsuse ja riigiwalitsuse korraldusest, kui nende alaosa. Missugusel kujul nad wastu wõetakse, sarnasel alusel wõib siis ka kooliwalitsuse korraldust wastu wõtta. Sennikaua aga, kui meil omawalitsuse seadust läbi wiidud ja maksma pandud ei ole, õieti teisedki põhjapanewamad seaduseelnõud korda ootamas on ja nõnda igasugune alus kooliwalitsuse korralduse seaduseks puudub, sennikaua ei saa haridusministeerium seisukohta wõtta, missugune just peaks olema wäljatöötataw kooliwalitsuse korraldus. Sellepärast paneb haridusministeerium ette seda seadust wastu wõtta. Teisel lugemisel teeb ta täiendawaid parandusi, mis tema arwates seaduseelnõu juures tarwilikud on.

J. Lattik (krst.): Wäga austatud rahwasaadikud! Ma tahaksin näidata nende raskuste peale, mis sisuliselt sellel seaduseelnõul on, kui teda tahetakse praegu meie koolile orgaaniliselt külge panna ja läbi wiia. Algan peatükk I-st. Punkt 1. Algkool moodustab ühtluskooli

esimese järgu. Meie teame, et iga rahwa rikkus ja wara ei seisa peajasjalikult mitte selles, kui palju ühel rahwal hõbedat ja kulda, metsi ja maid on, waid rikkus on see, kui palju ühel rahwal tööjõudu on. Mida suurem tööjõud on, seda suurem tagawarakapitaal. Tööjõud on aga waimline wara, mida üks rahwapõlw teisele pärandab, oma noorsugu kaswatades ja õpetades. Arusaadaw on, et iga algaja rahwas, kes iseseiswat elu algab, peaks ka kõigesuuremat rõhku oma kooli peale panema. Kui reformatsioon oma esimese algkooli lõi, siis jäi sellele koolile suur puudus külge, nimelt see, et seda suurt mõtet ei suudetud läbi wiia, et inimesed kõik ühetaolised on intellektuaalselt, kui ka seisuslikult, waid rahwakool jäi seisuslikuks: kodanlastel olid oma koolid, aadeliseisusel olid oma koolid. Suure kolmekümneaastase sõja ajal pani koolimees Kommenius ühtluskooli mõtte käima, et kool peab olema, nagu kaswaw puu, kus ühest tüwest kaswawad kõik oksad wälja. Wahet ei tohi olla seisuste wahel, ega sotsiaalseid waheseinu, waid kõikide seisuste lapsed peawad ühes koolis õppima algkoolist kunni ülikoolini. See ilus mõte on koolimeeste eeskujuks ja paleuseks jäänud, teoks aga tegemata. Senniajani on kõigi lastekaswatajate paleuseks jäänud ühtluskooli läbi wiia. Kui meil kooliseadust hakatakse maksma panema, siis on loomulik, et meilgi mõte on ühtluskooli luua. Mõte on ilus ja suur, et kõik haritlaste lapsed, ja lapsed, kes töölistetoast tulewad, üksteise kõrwal istuwad, sellega on juba koolis sotsiaalsed wahekorrad lahendatud ja neil lastel kaswab ühine pind ja kodu, ja nad on elus paremad inimesed kui meie. Kuid ma julgen siiski tähelpanu ühe raskuse peale juhtida, mis meil oleks, kui meie ühtluskooli luua ja otsekohe läbi wiia tahame, nimelt: meie seltskond ja kooliõpetajate kogu, kas ta küllalt wastuwõtlik on. Ma räägin meie kooliõpetajatest, kes mitmesugustes koolides on töötanud, kes Wene koolist on tulnud, kes siit ja sealt on omale kogemusi kogunud, neil peaks, minu arwates, küll raske olema ühtluskooli peale üle minna; nad peaksid rohkem liginema sellele mõttele, et kasulikult wõiksid töötada. Teine on meie seltskond. Wõib olla inimesed, kes kõigesuuremad ühtluskooli poolehoidjad on, on oma lapsed wiinud keskkooli algklassidesse. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : W ä g a k a h j u !) Ma kahetsen

seda väga, kuid näen, et just seal, kust mulle wahele hüüti, niisuguseid tegijaid on olnud. Seal, kus seltskond ühtluskooli umbusaldusega vastu wõtab ja kooliõpetajate kogu küllalt ette walmistatud ei ole, seal on otsatu raske seda ellu wiia ja otsatu raske teda elus maksma panna. Kõige selle juures tuleb meil tegemist teha suurte tehniliste raskustega, et kõiki neid lapsi ühte kooli mahutada saaksime. Meie ruumid on nõi puudulikud ja sagedasti wiletsad.

Edasi, ma räägin järgmisest punktist, mis siin pealkirja all on: 2. Algkool on emakeelne (ilmalik) ja maksuta. Waimulikku kooli selle sõna puhtas mõttes meil ei olnudki, waid kui meil waimulikust koolist jutt oli, siis ainult selles mõttes, et seal õpetati paar tundi nädalas usuõpetust. See õppeaine on meie õppekawaast wälja jäetud ja selle asemel uus õppeaine, kodulugu wõetud, mida mina ega mõni teine õppinud ei ole. 14. punkti all on üks uus aine, see kannab pealkirja — uskudeõpetus. Austatud rahwasaadikud, lubage, et ma lühidalt selle juures peatan. Minule kui usuteadlasele ütleb see aine väga palju, nimelt, et siin üks suur teaduseharu on olemas. Uskudeõpetus tähendab sedasama usuteaduses, mis arstiteaduses wõrdlew anatoomia, kus üks teaduseuurija peab wõrdlema asju, mis ta õpetab. Ma ei taha uskuda, et meie praegune haridusministerium ja praegune kooliwalitsus nii heade usuliste teadmistega kooliõpetajaid wõib ametisse panna, kes lastele selgeks wõiwad teha ja õpetada, mis wahe ristiusu, Budda, Konfutsiuse ja teiste õpetuste wahel on. Niipalju kui mulle on räägitud, on see aine juhtumisi siia õppekawasse sattunud. Ta saab wist väga palju raskusi sünnitama, sest eriharidusega inimesi meil ei ole, kes uskudeõpetust wõiksid õpetada. Selle asemel wõiksite ehk küll kombuse ehk eetika õpetust anda. Juhin tähelepanu selle peale, kuidas usuõpetusega lugu on maades, mida meie kui wabameelseid maid tunneme. Prantsusmaal ei ole usuõpetust koolides, neil on neljapäewane päew prii ja lapsed wõiwad oma waimuliku juurde minna ja seal usuõpetust kuulata. Prantsuse koolis on aga eetikaõpetus olemas. Prantsuse pedagogilist kirjandust silmitsedes wõib näha, et pedagogid ise, kui ka lastewanemad ja koolitajad seda neljapäewast päewa „pummeldamispäewaks“ peawad. Ei ole nähtawasti oma otstarbet täitnud.

Ameerika koolis on hoopis teisiti lugu.

Ameerika kooli õppekawas usuõpetust ei ole, ei ole ka niisugust ainet olemas, mis eetika ehk kõlblusõpetuse aset täidaks, waid seal peetakse kooli alguses eetilisi kõnesid. Lapsed tulewad klassi, 10 kuni 15 minutit on kõnede jaoks määratud. Mõni laps kirjutab sügawasisulise lause, seda hakatakse siis seletama; wõi näiteks lauldakse kas isamaaline wõi waimulik laul, wõi loetakse mõne suure isamaalase elulugu. Kooliõpetaja wõtab sellest kinni ja peab eetilise kõne 10—15 minutit.

New-Yorgis on professor Adler läbi wiinud ühe kõlblusõpetuse kawa. Piiblugude kõrwal seisawad seal isamaakangelaste elulood, kangelaste elulood Kreeka ja Rooma muinasloost jne. Kõigist neist põimitakse New-Yorgi koolides kõlblusõpetuses aineid kokku. Õppekawa ei ole niiviisi kokku seatud mitte sellepärast, et kõik ristiusu wastased oleksid. Ameeriklased on usklikud, neil on palju usulahkusi ja need on koolielu nii korraldanud, et nad oma usuõpetusele koolis aset ei ole andnud. Ühe presidendi sõnade järele ei tohi koolis olla ühtki usuõpetust. Küll peab riik usulise kaswatuse eest hoolt kandma. Seda on Ameerikas kätte saadud kuulsates pühapäewakoolides, kus lastele usuõpetust antakse. Ameerika pühapäewakoolides käis 16.000.000, algkoolilapse hulgast 11.000.000 ja õppisid seal korralikult usuõpetust. Seda on kirik ja kiriku poolehoidjad korraldanud. Neil koolidel on Ameerikas suur tähtsus. Andmete järele, mis ma isiklikult kuulsin, õpiwad 75—80% kooliõpilastest usuõpetust ja õpiwad seda väga korralikult. Laupäewane päew on Ameerika koolides prii. See oleks Ameerika koolide süsteem.

Saksamaal on selle õppeaine suhtes seltskonna ja kooli wahel kokkuleppele jõutud, misjuures mõlemad pooled olid järele andnud ja printsiip läbi wiidud, et usuõpetus kooliõpilastel ja kooliõpetajail on waba, aga koolile on ta sunduslik. Kui meie olude juurde tagasi tulla ja küsida, mis meil otstarbekohane oleks, kas üks päew nädalas prii anda lastele oma waimulikude juures usuõpetust wõtta, siis mina isiklikult seda otstarbekohaseks ei pea, sellepärast et ei ole huwitatud ringkonnad, kes usuõpetust korraldawad, nii ette walmistatud, et nad saaksid seda päewa usuõpetuse andmiseks täita. Teiseks ei wõi meie mitte õppeaineid koolides nii sisse seada, et ka need wanemad,

kes oma lapsi ristiuse hariduse ja kultuuriga ei taha tutvustada, oma lapsi usuõpetuse tundidest peavad osa võtta laskma. See oleks vägiwald, mida lubada ei wõi ja ühtlasi ka mitte läbiwidadaw, kuid silmas pidades rahwa hingeelu, soowe ja tahtmisi, mis siia maani meie kõigil koosolekul, kongressidel ilmsiks on tulnud, siis oleks ainult üks wõimalus usuõpetuse küsimust lahendada ja nimelt rii: jätame usuõpetuse koolidesse sunduslikuks ja kooliõpilastele ning kooliõpetajaile wabaks õppeaineks. See seisukord, mis meil praegu koolides walitseb, peaks nii muutuma, et meie mitte lihtsalt suurt hulka oma rahwast ta parema tundmise ja tahtmise wastu kooliukse taha jätta ei wõi ja neilt igasuguseid wõimalusi wõtta usuasjas kaswatada oma lapsi, nagu seda nende kohusetunne käsib. Maksawad nad ju maksusid ja täidawad kohuseid riigi wastu, siis on neil ka täielik õigus nõuda, et nende lapsed koolis ka usulist haridust saawad. Meie tarwitame õiglase riigi ülesehitamiseks kõiksugu kaastööd, mis meil olemas on, ja meie tarwitame tingimata ka nende kaastööd, kes ristiuse kultuuri omandada, kaswatada ja tõsta tahawad. Meie teame väga hästi ja oleme oma silmaga näinud, et haritud pead ei loo ja tekita wäärtusi, waid meie peame ka tahtmist kaswatama ja kellel see selge on, et usukultuur tingimata ka tahtmist aitab kaswatada, kodumaa armastust, neid headeks riigikodanikkudeks ja inimesteks aitab teha, see hääletab tingimata selle waba põhimõtte poolt: usuõpetus olgu koolidele sunduslik, kooliõpetajaile ja koolilastele waba.

J. Jans (sd.): Ma tahtsin ainult üht toonitada, et meie ei saa oma wärdasid ja alewid mitte jätta meie mõeldawate tulewaste algkoolide ülewalpidajaiks. Praktika on näidanud, et nad selle ülesandega küllalt rahuloldawalt walmis ei saa. Seda tahaksin mina haridusministeeriumile, kes selle projekti sisse on andnud, südame peale panna, et seadus selles tükis muudetaks. Mitte küll nii, et waldadel mitte midagi öelda ei jääks, neile tuleks jätta kooliõpetaja walimise õigus, kooli ülespidamise ligem järewalwe, nagu ma esimese ettekande juures ju ära tähendasin. Kooli ülewalpidamine ja hoolitsemine üldse tuleks kõrgema omawalitsuse üksuse kätte anda, kes tingimata rahwahariduse wajaadustest paremini aru saab.

Ma tahaksin weel nende puuduste

peale tähendada, mis §§ 23., 24., 25. ja 83. on, ja mis selle seaduse arutamise jooksul niiwõrd parandada tuleksid, et nad kohased oleksid. § 23. käib nii: Awalikud algkoolid asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite, linnade wõi ka maakondade ja riigi poolt, kui neil on ülemaakondlik wõi riiklik tähtsus niisugusel arwul, nagu see on tarwilik koolikohustuse läbiwiimiseks. Nagu mina juba ära tähendasin, on see paragrahw ebamäärane. §§ 24. ja 25. ei ütle midagi muud, kui missuguste koolide kulusid omawalitsuse üksused wõi riik kannawad. Seda on wähe. Seadus peab igale riigiasutusele kindlasti ta wõimupiirkonna ära määrama. See seadus igatahes ei tee seda mitte küllalt arusaadawalt ja selgelt ja selle seaduse tarwitamise juures wõib arusaamatusi ette tulla, mida pärast ikkagi lahendama ja seadust parandama peab. Kui juba hakatakse algkooliwõrku looma, siis tuleb tingimata ehitada selle pinna peale, mis juba olemas on, see on sennise algkoolidewõrgu peale. Neid tuleb täiendada; mõni tuleb kinni panna, mõned tulewad ühendada jne. Meie ei jõua kõiki tarwilikke koole algusest peale uuesti ehitama ja käima panema hakata. Sellest pinnast, mis olemas, läheme wälja ja just see osa on kõige wähem wälja töötatud. Kui kooli ülewalpidamise korraldus ei ole wälja töötatud, siis ei ole ka õpetusest koolis suurt juttu, sest mõlemad osad, koolide üldine wõi administratiiv korraldus ja sisemise õpetuse andmise korraldus peawad mõlemad ühewääriliselt ära normeeritud olema. Seda aga selles seaduses ei ole ja sellepärast tuleb ta tingimata täiendada, kunni ta saab wastuwõetawaks.

J. Westholm (rhw.): Häid seadusi luuakse pika aja jooksul, ja kui oleks tahtud kõigiti ideaalile wastawat seadust anda, siis ei oleks tohtinud hariduskomisjon tänasel koosolekul mitte esineda. Teiste maade kooliseadusi on mitu ja mitu aastat järgimööda wälja töötatud. Kui meie Eesti koolikorraldust ideaalse printsiibi järele ära määrata tahame, siis peame koolikorraldusega algusest peale hakkama. Tegelik elu tõmbab aga hariplikult niisugusest kawatsusest kriipsu läbi. Praegusel silmapilgul on Eesti kool niisuguses seisukorras, et ei saa oodata seda aega, millal üldised koolide korralduse kohta käiwad seadused ja nende harud kooskõlasse on wiidud. Wäga raskest seisukorras on meil algkool. Ma ta-

han nende puuduste kohta, mis siin on käsitatud, lühidalt sõna võtta. Kõigepealt räägitakse ühtluskoolist. Selle ühtluskooli printsiibi vastu keegi sõna ei ole võtnud ja arwatawasti ei saa ka wõtma. Ühtluskool on niisugune warandus suurtele rahwahulkadele, et ta vastu keegi rääkima ei saa. Minu isiklik arwamine on, et kool peab olema tulewikus nii korraldatud, et algkoolis käinud lapsed takistusega keskkoolis saawad edasi õppida. Teiseks on siin ette toodud tunniplaanide nõrke külgi. Selle tundidekawa kohta peab tähendama, et ta ei ole mitte toodud seadusesse iseseiswa paragrahwina, waid ainult paragrahwi lisana. Hariduskomisjon on seda teinud täieliku teadmisega, sest et tundidekawa kohta käiwad määrused püsiwa iseloomuga olla ei wõi. sest tegelik elu kirjutab tunnikawale ikka uued ja uued nõudmised ette. Sellepärast ei maksaks nende tunnikawade pärast, mis lisana üles on wõetud, Asutawa Kogu tööd mitte kinni pidada; II lugemisel on wõimalik neid üksikult arutamisele wõtta. Siis on tõstetud weel küsimusi üles, et kas mitte hoolekogud, mis seaduses ette nähtud, liig laiade tegewuspiiridega ei ole ja omawalitsuse käest suure osa õigusi ära ei kisu. Mina olen ka sellel arwamisel, et hoolekogud peaksid olema nii korraldatud, et seal omawalitsuse esitus suuremaarwuline wõiks olla, kui see praeguses seaduses ette nähtud on. Kuid see on parandataw asi ja II lugemisel wõib ka see puudus Asutawa Kogu poolt kõrwaldatud saada. Ja kui nüüd lõpuks küsimust üles tõsta, kas kooliseadus sel kujul elluwiidaw on, siis muidugi wõiks öelda, et teda ellu wiia lähema 3—5 aasta jooksul ei suudeta. Aga komisjon ei ole selles mõttes töötanud, et täna annan seaduse wälja ja juba homme on kool nii korraldatud, nagu komisjon seda seaduses on ette näinud. Kui seadus Asutawa Kogu poolt on vastu wõetud, siis tuleb ta elluwiiamise korraldus haridusministeeriumi poolt wälja töötada, milles ette oleks nähtud ka, kus sennised koolid üldisesse wõrku, millega tulewikus terve maa kaetud oleks, üles wõetaks. Mina oma poolt soowitaksin, et Asutawa Kogu seaduseelnõu II lugemisele üle läheks.

K. Wirma (sd.): Minul on siin kätte antud omawalitsuse komisjoni ettepanek ja sellest ettepanekust loen ma järgmist, et omawalitsuse komisjon leiab selle järele, mis eelpool on öeldud, et

algkoolide seaduseelnõus omawalitsuse asutuste wahekord mitte tagatigi ei anna edukaks tööks jne. Nüüd omawalitsuse komisjoni aruandja rhs. Jans ei esine mitte selle ettepanekuga, mis siin kirjalikult on antud, waid ta saadab soowitawaldusi ja südamepealepanemisi haridusministeeriumi poole. Rhs. Westholm arwab, et häid seadusi ei saa mitte ruttu anda. Mina olen küll wõhik sellel alal, ega ole koolialal töötanud, aga ma otsustan selle järele, mis siin ette on kantud, nimelt et omawalitsuste asutuste wahekorrad mitte selged ei ole, siis ei ole see ju mitte nii hea seadus, waid ta on niisugune, et teda üldse wälja anda ei wõi. Tuues lisaks seda, et haridusministeeriumi esitaja seletas, et ta saab ka siin ettepanekuid tegema, wõin kõige selle juures weel järgmist öelda; nagu ma teada sain, pandi eile päewakorda see küsimus, aga ta pandi juba siis, kui omawalitsuse komisjon selles asjas ei olnud seisukohta wõtnud. Kui wahekorrad niisugused, siis ei saa sugugi seisukohta wõtta. Ma näen siin täiesti tahtmise puudust komisjonide ja ministeeriumide wahel teatud wahekorra loomiseks. Nagu mina siamaalsetest kõnedest kuulsin, ei ole komisjonid ega ka haridusministeerium mitte selget wahekorda suutnud luua oma wahel selle seaduseelnõu kohta ja sellepärast teen mina ettepaneku, et komisjonid, kellesse asi puutub, weel kord katsumaks ühiselt seda seadust läbi arutada ja mingisugusele kindlale seisukohale jõuda. Mina arwan, et niiwiisi edasi arutada seda seadust ei saa, kui igaüks ütleb, et wahekorrad on weel selgitamata. Omawalitsuse komisjoni ettepanekus on see seisukord must walge peal wormuleeritud. Minu ettepanek on, nagu ma juba enne ütlesin, et see küsimus saaks kahe komisjoni kätte tagasi antud ühiseks läbiwaatamiseks.

A r u a n d j a W. P ä t s: Rahwaesitaja Wirma tõi ette, et hariduskomisjon on selle seadusprojekti vastu wõtnud enne, kui ta neid põhjendusi oleks ära kuulunud, mis omawalitsuse komisjonil selle seaduse kohta olid. Mina tõrjun selle wäite tagasi. Hariduskomisjonil olid need otsused teada, mis omawalitsuse komisjon oma istungeil tegi, kus ka hariduskomisjoni esitajad osa wõtsid. Hariduskomisjon arutas omawalitsuse komisjoni ettepaneku läbi ja leidis, et nad põhjeneswad osalt walesti arusaamisel

ja wõib olla osalt selle peal, et hariduskomisjoni redaktsioon ei ole küllalt täpne. Hariduskomisjon leidis, et tema oma endise seisukoha juurde peab jääma.

K. Wirma (sd.): Asutawa Kogu päewakord oli juba eile kokku seatud ja minu teada oli alles eile õhtul pärast päewakorra kokkuseadmist komisjoni koosolek.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Mina tahaksin ainult tagasi tõrjuda selle wäite, nagu ei oleks haridusministeerium käesolewa projektiga sisuliselt mitte nõus, kui ta tahab II lugemisel uusi ettepanekuid teha. Ei saa ju keegi nõuda, et hariduskomisjoni ja haridusministeeriumi arwamised ühed ja needsamad oleksid ja sellepärast on täiesti loomulik, et haridusministeerium paragrahwide kohta, mida tema soowib teisiti näha kui hariduskomisjon, oma eriarwamisi awaldab, ja samuti ka nende kohta parandusi ja muudatusi tahab teha, nagu see haridusministeeriumi seisukohalt soowitaw oleks. Arwan, et see ei tekita mingisugust wastolu selle seadusega, kui haridusministeeriumi esitaja II lugemisel tarwilikkudel kordadel oma waateid esile toob.

Haridusminister **K. Treffner**: Need wäited, mis siin ette toodud, ei ole õieti nii sisulised, et käesolewat projekti mitte arutamisele wõtta. Isegi härra Jans'i poolt ettetoodud wäited on õieti soowitawad parandused. Need paragrahwid, mis siin on tahetud wälja jätta ja mille üle eriti on räägitud, need ei olegi nii wastolus selle omawalitsuse projektiga, mis sellekohase komisjoni poolt on wälja töötatud. Omawalitsuse projektis on paragrahw, mis räägib peaaegu samade sõnadega, nagu käesolewa seaduse § 23., mis pidi wälja jääma. § 83. kohta wõiks niipalju öelda, et siin mõni redaktsiooniline parandus tarwilik on, kuid see ei anna sugugi põhjust projekti uuesti komisjoni läbiwaatamiseks saata, sest II lugemisel wõidakse soowitawaid parandusi teha. Peale selle tahtsin weel lühidalt paar sõna nende põhimõtete kohta öelda, mida siin on puudutatud. Kõige esimene ja kõige tähtsam põhimõte, mis selle seadusega tahetakse maksma panna, on ühtluskooli mõte. Minu arwates on ühtluskooli mõte meil niiwõrd

läbi löönud, et tema wastuwaidlusi ei tekita. Siamaale ei ole weel Asutawaks Kogus tema wastu räägitud. Rahwaesitaja härra Lattik mõistis ühtluskooli printsiipi natukene kitsalt, nimelt, et kõik koolitüübid peaksid ühtekokku sulama. Niiwiisi ei pea aga ühtluskooli printsiipi wõtma. Ühtluskooli tähtsam mõte on see, et õpilane saaks oma hariduse ilma takistusteta lõpuni wiia, see on, et tal tehnilisi raskusi ees ei seisaks. Rhs. Lattik puudutas ka seda, et käesolew seaduseelnõu omawalitsuse seadusprojektiga kokku pörkab. Omawalitsuse seadusprojekt, millega mul wõimalus oli tutvuneda, räägib koolikorraldusest õieti ainult paaris paragrahwis, milles aga mingisuguseid wasturääkimisi praegusele elnõule ei ole. Mis puutub sellesse, et ühtluskooli raske teostada on, siis on see ju õige. Käesolewat projekti ei tule mitte nii mõista, et seda tahetakse kahe kunni kolme aasta jooksul läbi wiia, sest see on täiesti wõimatu, waid siin tuleb aastakümnetega rehkendada. Minu arwates läheks selle projekti teostamiseks vähemalt 12—15 aastat tarwis. Edasi on ette toodud, et ühtluskooli wastu oldakse teatawas mõttes waenulik. Sarnase seisukoha wõtmiseks annawad põhjust peaaesjalikult kaks asjaolu. Üks on tekkinud sellest, mis õieti ajutine on ja millest warsti meie peaksime üle saama, et sõjaraskuste tagajärjel meie kooliolud iseäranis raskesse seisukorda on sattunud ja meie koolil tõesti teatawaid nõrkusi on, mille tagajärjel seltskonnas ka kooli wastu poolehoidmist ei ole. See on ajutine nähtus, millest warsti üle saadakse.

Teine nähtus on aga palju sügawam, nimelt see, mis sotsiaalsetest tingimistest oleneb, see nähtus saab ka edaspidi olema, kunni meil sotsiaalsed kihid olemas. Selles mõttes on ju ühtluskooli printsiip demokraatlik printsiip. Seda püütakse igalpool teostada. Kui meie aga tahame demokraatlikul alusel oma riiki ehitada, siis tuleb meil ka kooliasi tarwilikule kõrgusele tõsta ja siis ei ole kartust ega kahtlust, et seda kooli, mis ühtluskooli printsiipidel ehitatud, niisama heatahtlikult wastu ei wõeta, kui wast mõnda teisetiübilist. Wõrreldes keskkooli nooremaid klasse, mida paremaks peetakse, kui algkooli-klasse, wõib öelda, et siin puudusi on. See küsimus jääb, õigust öelda, senni lahtiseks kunni ühtluskooli printsiibi kindlaks määrame. Nimelt, kui ära määrame, mis-sugusest õppeaastast harunemine algab.

Selle juurde wõiks aga siis tagasi tulla, kui õppeaasta küsimus arutamisele tuleb.

Siis tahaksin ma uskudeõpetuse küsimust lühidalt puudutada, mille juurde pikemalt tuleme, kui wastaw paragrahw arutamisele tuleb. Ka haridusministeeriumi seisukohalt on wõimatu algkoolide õppekawasse uskudeõpetust paigutada. Pean tähendama, et hariduskomisjonis see paragrahw õige wähesse häälteenamusega läbi läks, nii et lõpulik seisukohawõtmine ja otsustamine tuleb teha Asutawas Kogus.

Siis pean tähelpanu selle peale juhtima, et, nagu öeldud, tunnikawa ei ole wõetud otsekohe seadusesse waid on lisaks pandud. Tunnikawa wõib muutuda ja selle wastu on haridusministeerium kategooriliselt, et tema isegi lisana saaks sellesse seaduseelnõusse wõetud, sellepärast et wõimatu on fikseerida seaduses mingisugust tunnikawa, ka niisugust, nagu ta siin on ette toodud. See tunnikawa on mõeldud õieti 7-aastase rahwakooli jaoks. Kui hariduskomisjonis punkt wastu wõeti, et algkool peaks olema 6-aastane, siis sai wanast uus projekt, mis otsekohe selleks ei olnud valmistatudki. Kindel tunnikawa on tähtis asi koolikorralduses, kuna aga ülemineku-aeg teistsugust tunnikawa tarwitab, siis raskendaks juba nüüd wastuwõetud tunnikawa ainult koolitegewust.

Selle wäite poolt, mida rhs. Wirma ette tõi, et siin omawalitsuse asutuste wahekorrad küllalt selged ei ole, siis, nagu ma juba tähendasin, ei ole ühtegi paragrahwi, mis sarnase iseloomuga oleks, et neid tarwilikult mitte wõimalik ei oleks redigeerida.

Lõpuks tahan ma seda alla kriipsutada, mis rhs. Jans puudutas. See on teatawast mõttes uus põhimõte, mis tooks mitmesuguseid parandusi, mille poolt ma isiklikult seisaksin. Nimelt küsimuses, et koolide ülewõlpidamine ei peaks mitte waldade hooleks jääma, waid see ülewõlpidamine ja korraldamine peaks maakondade kätte saama. Selle juures ei peaks aga, nagu ka rhs. Jans tähendas, wallad koolikorraldusest eemale jääma, waid nendel peaks õige palju õigusi jääma kooli kohta öelda, just tähtsamates punktides. Ainelise külje eest hoolitsemine oleks aga otstarbekohasem anda maakondade kätte. Praegune ja ka endine tegewus meie waldades kooli alal on seda näidanud, et siin meie ei suuda kooli mitte niisugusele järjele wiia, kui see meil

tarwis on, wähemalt ei sünni see nii ruttu, kui peaks sündima. Sellest seisukohast wälja minnes oleks aga soowitaw ja tarwilik, et see küsimus nii saaks lahendatud, nagu ta siin mõeldud on, et koolide ülewõlpidamine läheks maakondade kätte. Selles projektis on see küll teisiti ette nähtud ja just wälja minnes endistest alustest, nimelt et kooli ülewõlpidajaks on wald, kuna uus omawalitsuse projekt weel hariduskomisjonile teada ei olnud. Kui aga seal on sellele seisukohale asutud, siis wõib seda ainult terwitada. Meie suudaksime oma kooli siis palju kiiremini korraldada, just maal rahwaharidusele kindlama põhja panna.

Käesolew projekt on sedawõrd tähtis, tema wastuwõtmine annab wõimaluse ministeeriumile edasi töötada, nii öelda teeb käed lahti, — sellepärast palun ma Asutawat Kogu see projekt arutamisele wõtta.

W. Ernits (sd.): Ühtluskooli wõib kahelt seisukohalt arwustada, see on sotsiaalselt ja elukutseliselt. Mis puutub esimesse seisukohta, siis on sellelt seisukohalt ühtluskool ainukene wastuwõetaw kooliworm. Klassiwahede kaotamise mõttes wõiks ühtluskool ulatada kas wõi ülikooli lõpuni.

Teine küsimus: kas on küllalt otstarbekohane ühisõpetust kõigi elukutsete jaoks nii pikalt korraldada ilma jagunemata? Ainukene otsus selle kohta on, et see mitte wõimalik ei ole ja ei oleks ka kasulik edenemise seisukohalt. Elukutse seisukohalt oleks see hariduslikult rahwale palju otstarbekohatum, teeks hariduslikult palju waesemaks. Sellepärast ei saa ühtluskool olla ühine algusest lõpuni, ta peab jagunema. See ei oleks sugugi hea kui kõik ülikoolis peaksid käima, kellel teaduse wastu mingisugust huwi ei ole. Meil kawatseti algkooli esialgu 7-aastaseks: see oleks minule isiklikult wastuwõetaw olnud, kui jagunemine oleks tulnud enne 7. aastat. Et seda aga ei tahetud wastu wõtta, siis lühendati kooliaeg 6. aastaks, millest õieti kahju on. Rahwakool peaks olema pikem kui 6 aastat, kuid ühtluskooli põhikool lühem, nii et jagunemine tuleks rahwakoolis eneses. Saksamaal on rahwakool 8-aastane ja põhikool kawatsetakse 4-aastaseks. Peale 8-aastase päris rahwakooli on seal weel täienduskool kunni 8 aastani. Põhikooli pikkust põhjendati meil sellega, et selgeks saaks õpilastele enestele, milleks nad

kõlbavad, kuid paljudele selgib see juba waremini. Nende kohta, kes aga hiljem, kui rahwakool läbi on, oma annete kohta selgusele jõuavad, peaks nende edasijõudmise kohta täienduskursused asutama, mille kaudu peaks ka võima kõrgemasse kooli pääseda. Mis puutub rahwakooli programmi, siis on see igalpool ja igal maal isesugune. Meie rahwakoolis on pea-õppeaineks emakeel ning peale selle veel kaks wõrast keelt, mida palju on; kuskil maailmas pole seda. Et rahwakool peaks õpilasi tutvustama terwe ilma kultuuriga, see ei ole tema, waid keskkooli ülesanne, kui meil wõraste keelte õpetus sisse jäetakse, siis wõiks see olla ainult wabatahtlik.

Kolmas punkt, mille juures ma tahtsin peatada, on uskudeõpetus. Uskudeõpetuse autor olen nimelt mina ja et parempool mind toetas, siis läks ka see punkt läbi. Kuid nüüd panen mina ette seda uskudeõpetust maha wõtta ja nimetan teda ilmawaateõpetuseks, sellepärast et usk on üks osa ilmawaatest. Küsitakse, kas on meil ilmawaateõpetus wõimalik rahwakoolis, sest see aine kuuluks mõne arwates ülikooli eeskawasse. Kuid kõiki asju wõib waadata kõrgelt ja madalalt seisukohalt, ning teda igal alal arusaadavaks teha. Rahwakoolis on tarwis ilma waadet igatahes lihtsamalt seisukohalt õpetada. Rahwakool ei pääse ilmawaateõpetusest mööda, kuid otstarbekohane oleks sellekohaseid ilmawaate andmeid süstematiseerida ja süwendada. Selle sisu kohta tähendan ma siin paar-kolm punkti: esiteks tuleks wälja minna ilmawaateõpetuses rahwa enese ilma waatest, ning seda korrigeerida teaduse seisukohalt, nii palju kui rahwakoolis wõimalik on. Teiseks tuleks Eesti endise usu elemente, see kuulub harilikult rahwaluule alla, wõtta selle distsipliini alla. Kolmandaks tuleks anda konkreetne wõrdlew ülewaade eriuskude kohta, selleks nende karakteristikumaid jooni esitada. Sellest uskude wõrdlewast vaatlemisest peaks järelduma laialisim ussalliwuse mõte, mille alla peaksid kaima ka niisugused mõisted, nagu deism, pantheism ja ateism. Peale selle wõiks anda konkreetse ilmapildi praeguse teaduse andmete alusel, nii palju kui see rahwakoolis wõimalik, iseäranis arenemise mõtet toonitades. Ilmawaateõpetuse alla wõiksid kuuluda ka algteadmised psüholoogiast, inimese „minast“. Midagi Sokrates'e waimust peaks ikkagi meiegi

rahwakoolis olema. Siis tuleks puudutada ilmawaate ühiskondlikku poolt, mis wõiks muuseas klassi- ja rahwusehuwide mõtet selgitada ja klassisalliwusele aluseks olla. Lõppude-lõpuks wõiks puudutada ilma waate filosoofilisi algmotiive. See wõib küll raskena ja arusaamatuna tunduda, kuid ka siin on algtõed siiski üldarusaadawad, sest nad põhjenuwad inimese loomuse üldjoontes. Wahest ehk öeldakse, meil puuduwad selleks ettevalmistatud õpetajad. Õige. Kuid siis lükame õppeaine õpetamisel alguse seniks edasi, kunni õpetajad saawad sellekohase ettevalmistuse. See ei wõi liig kaua kesta. Sama on maksew ka näiteks koduloo kohta, mis õppeaine on oskamata õpetamise tõttu wäga halwa kuulsuse omandanud.

Weel üks märkus. Ilmawaateõpetust ei saa ainult õpetada — ilmawaadet kui mõtete, tundmuste ja tahtmiste ühiskompetentse peab läbi elama ja seda läbi elades edasi andma. See seab muidugi õpetajale suuremad nõudmised, kuid ei saa siiski olla õpetamist keeldumise põhjuseks. Meie õpetajad peawad enestele ka kõrgemaid nõudeid ette seadma ja neile wastama. Mina usun igatahes meie õpetajate idealismi, mida nad ka oma õpilastele suudawad edasi anda.

N. Kann (krst.): Ma algan kõigepealt sellega, mis siin haridusminister ette tõi ja nimelt, et tema selle wastu protesti tõstab teisel ja kolmandal lugemisel, et tunnikawa on hariduskomisjoni poolt sisse wõetud. Et ma selle tunnikawa olen kokku seadnud mitte küll just sel kujul, nagu ta seadusprojektis teile on kätte saadetud, waid hariduskomisjoni poolt muudetud kujul, kuid igatahes tahan ma seletada, mispärast hariduskomisjon sellele seisukohale asus, et tunnikawa tuleb tingimata seadusele juurde lisada. Asi seisab nimelt selles, et meie haridusministeerium on muutunud wõrastemajaks, kus üks minister tuleb ja teine läheb. Arusaadaw on, et iga minister ikka midagi uut meie koolielusse tuua tahab ja meie, kes peame koolitööd tegema, ei tea, mida tänawu, wõi mida tulewal aastal õpetada tuleb. (J. Temant, maal: Ja meie lapsed on katsejanes t e k s s a a n u d.) Meil on alatine kartus, et jälle uued isikud tulewad ja uued õppeained maksma pannakse. Meie kuulsime, kuidas „usupuhastaja“ härra Ernits ette pani, et meie peaksime jälle uue õppeaine sisse wõtma, — kuid kust wõtame

selleks koolijõud? Meil on juba niisuguseid katseid tehtud. On näiteks kodulooõpetamine sisse seatud, kuid õpetajaid ei olnud ja sellepärast ei teatud, kuidas ja mida selle õppeasja õpetamisel õpetada. Selle tagajärjel hakkas see õppeaine lonkama. Siis seati meil sisse väga ilus ja hea õppeaine, mis Saksamaal, iseäranis Müncheni koolides on läbi lõõnud, see on käsitööõpetus. Kuid meie ei saanud midagi ära teha — puudusid wastawad õpetajad, ruumid, materjal ja tööriistad, nii et meie ei saanud pea kuskil koolis ministeeriumi käsku läbi wiia, peale üksikute. Tähendab, jällegi oli meile õppeaine ette kirjutatud, mida meie mitte hukka ei mõista, kuid mida tegelikult võimatu oli kohe läbi wiia. Sellepärast arwasin ma, et kuidagi wiisi meie kooliõpetajate ja koolitegelaste seisukorda kindlustada tuleks, et meie mitte mängukanniks ei muutuks iga ministri käes (M. K u r s - O l e s k, sd.: Ä r g e o l g e i s e m ä n g u k a n n i k s.) ja et igäüks minister ei tuleks oma programmide ja tunnikawadega. Hariduskommisjon asus ka sellele seisukohale, et tulewad seadusandlikul teel tunnikawad kindlaks määrata. Tahab siis mõni minister uuendusi ette võtta, siis peaksid muutused enne parlamendist läbi minema, enne kui ta uuendused läbi saab wiia. Asutawas Kogus ja Maapäewal oleme meie, õpetajad, esitatud ja seal võime uuenduste kohta seisukohta võtta. Nüüd aga oleme nii, et täna võib üks minister tundide arwu suurendada ja homme teine. Läänud aasta kewadel öeldi näiteks, et õpetage keeli teatawates klassides, suwel aga tuldi ja öeldi, et ei tohi mitte õpetada. (J. K a r t a u, sd.: O m a k o o l i s p i d i t e e n d i s e l t j ä r j e k i n d e l o l e m a.) Asi oli nimelt nii, endine ministrihärra Kartau, et korraldus oli awalikkude koolide kohta antud keelte õpetamise suhtes, kuna erakoolide kohta see käsk mitte ei käinud, ja minule usaldatud koolis oli asi nii, et ühendati kaks kooli: üks erakool ja teine linnakool. Selle tagajärg oli, et endise erarealkooli alamas klassis olid keeled sees ja minu süü ei olnud, et linn erakooli üle võttis ja sellega erakooli kolmandal õppeaastal keeled sisse jäid.

Tahtsin teile ühtluskooli kohta weel paar sõna öelda. Siin juba rääkis härra minister, härra Westholm ja ka teised, et ühtluskool on väga raske läbi wiia. Just need isikud, kes on ühtluskooli poolt seisnud, kes on tahtnud, et kõik lapsed

peaksid algkoolis õppima, need isikud, kes selle poolt seisid, et ühtluskool tänawu juba ellu wiidaks, on oma lapsed kesk-kooli ettevalmistuse klassidesse püüdnud mahutada. Mina olen üks neist, kes ühtluskooli poolt on seisnud. Tallinna kooliõpetajate selts võttis omal ajal selle mõtte üles ja sellega ühinesid ka teised kooliõpetajate organisatsioonid, kuid meist said paljud nii aru, nagu härra Ernits, kes nõudis, et meil tuleks sarnane seisukoht võtta, nagu Saksamaal selles asjas on võetud. Mina olen selles arwamises ja ka teatud jagu koolitegelasi (W a h e l - h ü ü e: W a n e m a d k a.), et algkooli jagunemine ehk harunemine, kus kesk-wõi erikool algab, võib juba pärast neljandat õppeaastat olla. Siis on võimalik meil keskkooli tarwilikule kõrgusele tõsta ja ta ei hakka mitte lonkama. Jah, see rõõmustab mind väga, et härra Ernits selles küsimuses minuga ühisele seisukohale on asunud. Teine asi, mis mind aga kurwastab, on see, et härra Ernits, kes tunniplaani tõi uue õppeaine sisse, ja nimelt uskudeõpetuse, mida ma omalt poolt ka toetasin, nüüd sellest loobunud ja otusele on jõudnud, et tarwis nüüd midagi uut välja mõelda. Sama aine, teise nime all. Jah, r h s. Ernits andis küll teise nime, kuid ma loodan, et see enam läbi ei lähe. (N a e r.) Ja ma arwan, et kui meie selles asjas härra Ernits'iga ühes meeles oleksime toimetanud, siis oleks uskudeõpetus wahest läbi läinud. Nüüd on see aga kahtlane ja ma annan härra Ernits'ile nõu, et ta weel järele mõtleks. Uskudeõpetuse all mõistame meie, parempoolsed, muidugi niisugust õpetust, kus meie riigi uskusid õpetatakse. Meil on ju mitu usku olemas, üks on Lutheri usk, teine apostlik, kolmas — baptisti usk ja nõnda edasi — igäüks võib seega oma usku koolis õpetada ja sellepärast ei olnud mul midagi selle nimetuse wastu. Nähtawasti sai aga härra Ernits uskudeõpetusest niisuguse aru, et nimetatud õppeaine õpetamisel tuleb Konfutsiusest, Buddast, Muhamedist ja teistest usuasutajatest kõneleda. (A. S c h i p a i, r h w.: T e a d u s l i k u l t j u b a.) Et teaduslikult alusel, selle wastu ma ka ei räägi, kuid siin oli weel üks küsimus, mille kohta midagi öeldud ei ole ja milles meie kuidagi hariduskommisjonis kokku leppida ei saanud — see on kooli otstarb. Selle kohta panin mina omalt poolt paragrahwi ette ja nõudsin, et muuseas koolilapsi ka kõlbliselt peaks kaswatatama, kuid seda ei võetud

wastu. Siis pani minu ametiwend härra Weiderman paragrahw teises redaktsioonis ette, kuid ka see ei olnud wastuwõetaw. Sellejärele otsustati meie kahest redaktsioonist üks paragrahw teha ja selle töö wõttis oma peale härra Ernits, kuid uus paragrahw tuli nii keeruline wälja, et meie kõik pidime end sellest lahti ütlemä. Ma tahan teisel lugemisel omalt poolt üles wõtta sellesama asja. Kui meie wõtame algkooliseaduse wastu ja ei räägi selle üle lähemalt, mis ülesanne meie algkoolil on, siis tuleb meil just samasugune asi wälja, nagu Wenemaalgi oli. Seal oli just samasugune äpardus: töötati kooliseadus wälja, riigi duuma wõttis ta wastu ja sealt läks ta riiginõukogusse, kus ta aga läbi ei läinud ja nimelt sellepärast, et kooli otstarb, kooli siht mitte niowiisi ei olnud kindlaks määratud, nagu riiginõukogu seda soowis. Ses asjas tuleks meil kokku leppida, muidu ei oleks sellel seadusel nii suurt tähtsust, kui meie seda ära öelda ei saa, mida meie kätte saada tahame oma ühtluskooliga. Muidugi tuleb üksikute paragrahwide juures weel sõna wõtta ja iseäranis peatada keelteküsimuse juures, mis meil wäga walus küsimus on ja mida ka rhs. Ernits siinkohal tõendas. Hariduskommisjon on otsustanud, et 3-dal õppeaastal tuleb üht wõõrast keelt õpetama hakata, kuna teise wõõra keele õpetamine 5-dal õppeaastal algab. Selle wastu seisawad paljud, kuid wastasel korral ei saa meie ühtluskooli läbi wiia. Meie tahame siduda algkooli keskkooliga ja sellepärast peame algkoolis keelte õpetamisega algama. Kui meie aga niowiisi asja korraldame, nagu seda Saksamaal on kawatsetud ja nimelt, et ühtluskooli harunemine (bifurkatsioon) 5 õppeaastal algaks, siis wõiks üks keel algkoolis sunduslik olla. Seda oleks tarwis 3-dast aastast peale algada ja algkooli õpilased õpiksid üht wõõrast keelt kolmes wanemas klassis ja täiendusklassides. Keskkoolis algaks teine wõõras keel 1-sel aastal, see on ühtluskooli 5-dal õppeaastal. Sel kombel suudaksime keskkoolis keeli sedawõrd ära õppida, et meie üliõpilased ülikoolis kahe-kolmes keeles wabalt suuremate rahwaste teaduslikke töid lugeda wõiksid. Ka mina pean tunnistama, et ühtluskooli elluwimine wäga raske küsimus on ja, nagu ma juba ütlesin, ei ole mitte kõik tema poolehoidjad ja austajad, ja isegi need soojad toetajad, kes teistele ühtluskooli soowitsid, katsusid wõimalikult ruttu oma lap-

sed ettewalmistamise klassidesse panna. Sellepärast oleks wäga soowitaw, et meil tulewiku kohta teada oleks, missugusest aastast algab keskkool, kas algab ta 7-dal õppeaastal wõi wiierendal. Esimesel juhtumisel oleks paljudel wanematel kodus raske ette walmistada oma lapsi. See ei ole ju kellegi saladus, et praegustesse awalikkudesse algkoolidesse mitte kõik wanemad oma lapsi anda ei taha ja hukka mõista neid ka ei saa, sellepärast et algkoolidel suured puudused on. Küll on ju igale lapsewanemale soowitatud oma lapsi sinna panna, kuid selle peale waatamata, et algkoolis õppemaksu ei ole, ei taheta seda teha ja katsutakse eratundidega lapsi kodus õpetada, sellepärast et meil ka häid erakoole olemas weel ei ole. Kui meil kord rahuloldawad erakoolid asutatakse, siis wõiksid need wanemad, kes selle wastu on, et kõik lapsed algkoolides ühes koos õpiwad, oma lapsed sinna panna, sest programm oleks ju üks, kuid wahe oleks selles, et erakool oleks maksuline, awalik kool aga maksuta. Tulewikus kaoks umbusaldus awalikkude algkoolide wastu ja et see kiiremini sünniks, tuleks awalik algkool tarwilikule kõrgusele tõsta.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Minul on tänamata ülesanne osaks saanud faktilisi õiendusi ette tuua rahwaesitajate ekslikkude wäidete tagasitõrjumiseks haridusministeeriumile kallalekippumisel ja just sellesama rahwaesitaja poolt, kelle wastu juba endine haridusminister on pidanud enmast kaitsma faktiliste õiendustega. Seekord tahan ma järgmisi asjaolusid faktiliselt õiendada: esiteks on haridusministeeriumi poolt ainult üks kord programme wälja saadetud ja sellega siis mitte mitu korda. Neid programme oleks tarwis olnud palju warem wälja saata, kuid ei jõutud seda mitte teha põhjustel, mis üldiselt teada ja millest mina pikalt ja laialt seletama ei hakka. Peapõhjus oli siin tegelaste puudus. Teiseks, ei wõi küll kuidagi leppida, et uued õppeained eeskawasse haridusministeeriumi tujude järele satuksid, aga just seda pole sündinud sellepärast, et see seadusprojekt määrab kindlaks algkoolide õppeained. Tunnikawade kindlaksmääramise tarwidust seaduse läbi argumenteeritakse sellega, et muidu ministeerium uusi aineid sisse wõib tuua oma tujude järele. Aga kuidas wõiks see argument püsima jääda, sest haridusministeeriumi poolt on ju ette pandud seadus-

projekt, kus õppeained fikseeritud on. Tunnikawade kohta wõiks öelda, et haridusministeerium sellel seisukohal asub, et tunnikawade kindlaksmääramine seaduses wastuwõetaw ei ole, aga seda laiemalt põhjendada wõiks siis, kui sellekohane ettepanek arutamisele tuleb. Siis on ette heidetud haridusministeeriumile, et ta keelteõpetamises koolid täbarasse seisukorda paneb, (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t : M e i l p o l e g i k o o l e .) nendelt rohkem nõudes, kui seda seadus wõi määrus ette kirjutab. Siin juhiks tähelepanu ajutise walitsuse 2. detsembri 1918. a. määruse peale, millega wõõraste keelte õpetuse andmine on lubatud mitte warem kui neljandal õppeaastal. See määrus käis ilma erandita algkoolide kohta kui ka keskkoolide kohta, samuti awalikkude koolide klasside kohta, kui ka erakoolide kohta ja sellest määrusest rohkem haridusministeerium nõudnud ei ole. Haridusministeerium on isegi wastu tulnud kooliwalitsusele, kui ka üksikuile koolidele, et kuna see õppeaine endiste korralduste wõi õigem mitte korralduste, waid inertsi mõjul, alamais, kui seaduses lubatud, klassides sisse wiidud oli — siis lubati teda erandina alamates klassides, kus ta sisse wiidud oli, edasi jätkata. Seega oleks õiendatud, et haridusministeerium ei ole takistusi teinud koolidele, waid on 2. detsembri 1918. a. määruse järele talitanud ja isegi nooremalt, kui selles määruuses ette nähtud, wõõraid keeli õpetada lubanud. Mis sellesse puutub, et soowitaw oleks harunemist lubada juba alamates klassides, juba 5. õppeaastast peale, nagu Saksamaal sisse seatud, wõi kawatsetakse sisse seada, siis tuleb tähendada, et see mitte ainukene projekt Saksamaal ei ole. On ettepanekuid, haruneda pärast 6-dat õppeaastat. Aga seda küsimust tuleks arutada sellekohase paragrahwi arutamise juures. Igatahes wõib üldiselt tähendada, et ka teistsugused seisukohad wõiksid erandina makswad olla. Kui meie aga omale ette kujutame ühtluskooli 7-aastasena, siis igatahes nii, et need 7 aastat, mis algkoolis on õpitud, mitte teise kooli üleminekul kaotsi ei läheks, waid et algkoolilõpetajal wõimalus oleks tingimata kuskile edasi õppima minna. (K. P ä t s, maal.: J a k u h u ?) Keskkooli, kutsekooli wõi seminaari. Wõib ka — iseäranis esialgu — wõimalus jätta teistsuguseid teid tarwitada, teisi põhitüüpe lubada normaal koolitüübi kõrwal, näiteks nii, et wõima-

lik oleks juba 4. õppeaasta järele harunemist ette wõtta. See on aga täiesti eriküsimus ja selle kohta ei maksa praegu waielda. Kindlasti ei saa meie — iseäranis esialgu — ühtlase dogma järele oma kooli korraldada, mille järele ainult 7 aasta järele wõimalik oleks haruneda, waid erandina koolidele, kus õpetus teisiti korraldatud, wastu tulla, et seal ka 4. õppeaasta järele harunemine wõimalik oleks. Normaaltüübiline rahwakool aga peaks olema sarnane, et ta jätkuks oleks keskkool ja temast otsekohe wõimalus oleks keskkooli edasi pääseda ja sellest ei tule mingisugust kõrwalkaldumist lubada ega asja teisiti korraldada.

A. Weiderman (töer.): Siin on juba palju kõneldud, sellepärast ma nende küsimuste juures palju peatada ei taha, mis on juba ette toodud. Kõigepealt tahaksin tähendada, et käesolewa seaduse esimene paragrahw määrab ära juba terve kooli süsteemi. Nimelt on öeldud esimeses paragrahwis, et „algkool moodustab ühtluskooli esimese astme“ — kui ta esimene aste on, siis peab temale järgnema veel teine aste ja sellega määratakse ära mitte ainult algkool, waid ka keskkool, nii et walitsew tüüp on enne algkool ja sellele wõib keskkool järgneda. Ühtluskooli wastu keegi ei waidle, sest senni walitses meil seisuslik kool, oli kolmetalwene algkool-rahwakool, kus peaõppeaineks oli usuõpetus ja Wene keel, mõlemad teatud sihiga; see ei jõudnud muudugi rahwale seda haridust anda, mida me tahaksime. Jõukamad kihid panid oma lapsed teistesse koolidesse, näiteks linnakoolidesse, mis jälle oli teatud seisuslik asutus, kust tulid wälja ametnikud, kontoriteenijad ja teised. Kui siit edasi taheti pääseda, siis oli see raske. Öieti, mis hariduslikule otstarbele enamwähem wastas, oli keskkool. Seal oli õpetajate töö normeeritud, seal olid lähedad ruumid, õppeabinõud jne. Ainult keskkoolis wõis enamwähem pedagoogilistest nõuetest rääkida, kuna aga algkoolid ja teised koolid nendele nõuetele ei wastanud. Demokraatia wõimulepääsemisega tuleb ka kooli nii korraldada, et kõigil wõimalik oleks haridust omandada. Sellepärast wõttiski hariduskommisjon ühtluskooli printsiibi wastu. Kuidas ühtluskooli korraldada? Siin on ettepanek rhs. Ernits'i poolt, et ühtluskool peab nõnda olema, et harunemine algaks peale 4. õppeaastast. Niisugusel puhul peaks meil

olema kahtesugu keskkooles, esimesed oleksid, mis rahwakooli jätkule wastaksid ja teised oleksid, mis sellest põhikoolist välja kaswawad. Mina arwan, et meie maa on nii wäikene, et lihtsalt wõimatu oleks kahtesugu keskkooles korraldada. Muidugi loome teatud walitsewa tüübi, kuid selle walitsewa tüübi kõrwal wõiksid asuda ka teised tüübid. Seda ma ei eita, et mitmesugused koolid on tarwilikud. Tõsi on, et ühtluskooli läbiwiimine tekitab wäga suuri raskusi. Põhjus on selles, et praegu ei usaldata meie algkooli, mis praegu on osalt põhjendatud. Meie algkoolid asuwad wõimatutes oludes, neil puuduwad korralikud ruumid, nad on pimedad ja niisked, nende õppeabinõud puudulikud ja ka õpetajatel ei ole tarwilikku ettevalmistust. Kui meie sunnime last astuma algkooli, siis peame ka korraliku kooli looma. Praegu huupi sundust maksma panna, et iga laps algkoolis õpiks, on wõimatu. Meie ülesanne seisab selles, et seda algkooli, rahwakooli, tõesti niisugusesse kõrgusesse tõsta, talle ettevalmistatud õpetajaid anda, et keegi ei tahakski mujale oma last panna. Kui meie aga sunnime, et laps tingimata olewasse algkooli astuks, siis on tagajärg see, et wõitu saawad erakoolid. Praegune algkooliseadus ei ole, nagu siin juba mitu korda tähendatud, korruga mitte läbi wiidaw. Ma ei tea, kuidas riigis üldse on, aga ma wõin Tallinna kohta järgmist seletada: me wõtsime Asutawas Kogus sügisel wastu, et pannakse maksma 4-aastane koolisundus, selles seaduses ei nähtud mingit üleminekuseaduse maksmapanemist, waid öeldi ära, et igaüks peab koolis käima ja kes ei käi, saab trahwitud. Kuid need, kes selle seaduse täitmise järele peawad walwama, on wõimatuses seisukorras, nad ei saa seda täita, sest ei ole kõige enne tarwilikke ruume. Nende andmete järele, mis mul praegu on, oli minewal aastal Tallinnas koolisunduslikke lapsi 9—14-aastased, kes koolis ei käinud, umbes 1474. Suure hädaga läks mul korda nende hulgast umbes 1000 last koolidesse mahutada, kuna ligi 500 last täiesti koolidest välja jäid. Ja needki 1000 last pidid niisugustesse klassidesse astuma, kus õhtupoolikul töötatakse, ja me ei wõi ometi mitte nõuda, et lapsed peawad õhtul kella 10-ni koolis istuma. Kui meie nende lastele wõimaldame kooliskäimise päewa ajal, siis peaksime awama 34 ennelõunast klassi. Praegu meil neid

klasse ei ole ja kahe kooli ruumid on isegi sõjawõimude poolt ära wõetud. Kuidas wõime siis korruga omawalitsustele kategoorilisi nõudmisi üles seada. Niisugused olud saawad weel kaua kestma, kunni kõik lapsed sunduslikult koolis hakkawad käima. Esimene asi selle koolisunduse teostamiseks oleks meil muidugi tarwiliku arwu ettevalmistatud õpetajate soetamine ja korralikkude kooliruumide ehitamine, see kõik wõtab aga meilt kõigewähemalt 10 aastat aega. Siis wõiks ehk ühtluskoolist enam-wähem juttu olla. Ühes kohas oleks ennem wõimalik, teises kohas ehk jälle raskem. Et ühtluskooli kohta on öeldud, et ta on esimene aste, loomulikult peab siis sellele teine aste — keskkool — järgnema. See laseb seletada neid seisukohti, mis seaduses on läbi wiidud. Esiteks keskkooli walitsew tüüp oleks ühesugune. Siis ei saa meie mitte sellega leppida, et harunemine algaks 4-dast õppeaastast, waid see peaks hiljem algama. Nõnda jäi komisjon peatama 6. õppeaasta kooli juurde ja seda järgmistel põhjustel: üldine haridusesaamise aeg kunni kõrgema koolini kestaks 12 aastat, Wene määruste järele oli 10—11 aastat. Komisjon arwas heaks Lääne-Euroopat selles asjas eeskujuks wõtta. Ütleme, et kooliaja kestus oleks 12 aastat ja sellest 7 aastat algkooli tarwis, siis jääks keskkooli jaoks 4—5 aastat. Keskkooles sarnaseid ei saa meie aga mitte tarwilikul määral awada. Wõib olla, et neid ehk Tallinnas korda läheks käima panna, kuid teistes kõrwalistes linnades oleks see wäga raske. Lugu seisab selles, et keskkoolis õpetawad eriteadlased ja meie nõuda ei saa, et nad mitu ainet õpetaks. Üks õpetaja ei saaks siis ühes koolis mitte tarwilikul arwul tunde. Ka tuleks meil kõrgema haridusega isikutega wäga kokkuhoidlik olla ja ei wõi meie neid mitte algkoolidesse õpetajateks panna. Meil tuleb uusi keskkooles awada, sest tarwidus nende järele on suur. Praegused keskkoolid on täis, awasime keskkooli õhtukursused, ka need pandi silmapilk täis ja nõnda on meil õppejõududest weel praegu suur puudus ja ei saa neid ka lähemal ajalgi, nõnda et mitte lubada ei wõi, et nad alamates klassides töötada wõiksid.

Mida kauem keegi koolis käib, seda haritum ta, ja mida pikem kooliaja kestus kuskil riigis, seda kultuurilisem riik. Lääne-Euroopa kultuurriikides, Saksa maal, nagu meie teame, on sunduslik koo-

likestus — 8 aastat. Kool aga ei pea mitte üksi teadmisi andma, waid ka ta peab inimest elule ette walmistama, andes selleks tarwilikku oskust. Praegused koolid ei anna seda aga mitte. Sellepärast peab algkooli juures asuma täienduskool; mis kujul, see küsimus jäeti esialgu lahtiseks. Põhimõttelikult wõeti aga wastu niisugune täienduskool, kus inimesele oskusi antakse, mis talle just igapäewases elus tarwis lähewad. See täienduskool oleks sunduslik nendele, kes keskkooli ei astu.

Siis teine küsimus, mis siin puudutati, oli keelteküsimus. Esmalt juba oli haridusministeeriumi ettepanekus wõõras keel sunduslikuks tehtud. Kus Lääne-Euroopas puuduwad rahwakoolis wõõrad keeled? Inglismaal, kui ma ei eksi, on ühes rahwakoolitüübis lubatud õppida üht wõõrast keelt. Meil jäädi selle juurde, et üks wõõras keel sunduslikuks saab tehtud, sellele arwamisele ei waielnud ka komisjoni enamus wastu. Kuid siiski wõib sellele wastu waielda, sest suuremale osale rahwale wõõrast keelt ülepea tarwis ei lähe. Pealegi ei saa lühikese ajaga keelt mitte täiesti kätte õpetada. Ja kui meie keelt õpetame, siis peab teda niipalju õpetama, et inimesel temast ka elus kasu oleks. Sellepärast wõttis komisjon niisuguse seisukoha wastu, et wõõrast keelt peab õpetama hakatama kolmandast õppeaastast, ehk sellele küll wastu waieldi. Kui nüüd teine wõõras keel wiiendast õppeaastast algab, siis ei suudeta seda kahe aastaga muidugi ära õppida ja sellepärast ei saa teda sunduslikuks õppeaineks teha. Teiselt poolt aga moodustab ühtluskool selles mõttes, nagu ta siin on, keskkooli esimesed astmed, kuna päris keskkooli klassides liig wähe aega selleks üle jääb, et wõõrast keelt täielikult ära õppida. Keelteõpetus peaks aga tingimata nõnda kaugele wiidama, et kui keelt mitte just sorawalt rääkida ei suudetaks, siis ometi teda tarwilikult mõistetak. Sellepärast otsustati õpilasi teise wõõra keele sunduslikust õppimisest wabastada, kuid ühtlasi wõimalikuks teha nendele, kes seda õppida tahawad.

Peale selle wõttis hariduskomisjon wäga tähtsa printsiibi wastu, see on töökooli printsiip. Meie sennine kool pani wäga wähe rõhku inimese igakülgse arenemise peale, arendati ainult üht osa inimese meeltest, kuna aga elunõuete kohaselt kõik meeled arenema peawad. Sellele nõudele tuleb wastu töö printsiip, selle-

pärast wõetigi uude õppekawasse sarnased õppeained üles, nagu käsitöö, wõimlemine ja kodulugu. Nende õppeainete läbiwiimine teeb suurt raskust, nagu seda juba härra Kann tähendas. Käsitöö õpetamine on wõimatu praegu läbi wiia sel kujul, nagu ta peaks olema, samuti ka looduslugu. Praegustes koolides puuduwad tarwilikud õppewahendid. Räägitakse kiwidest, loomadest, inimese kehaehitusest, kuid koolis ei ole muud abinõu kui kriit. Niisugustel tingimistel ei maksa seda õppeainet õpetada, parem juba keelte peale üle minna. Nende õppeainete läbiwiimine nõuab suurt tööd, isegi wõib olla 10 aasta jooksul ei saa seda täielikult maksma panna. Muidugi peab seadus niipalju painduw olema, et kui ühte ainet õpetada ei saa, siis selle asemel teist ainet õpetada. Siin tähendati omawalitsuse komisjoni poolt, et see seaduseelnõu jätab palju asju selgitamata. Tõsi et selgusetu jätab, sest omawalitsuse alaüksuse kuju on alles teadmata. Põhimõtte wõeti wastu, et algkoole peaks kohalik omawalitsus ülewal pidama ja kui nad seda ei suuda, siis peawad sellekohased sissetulekuallikad ära näidatud olema. Koolimajade ehitamine ja õppeabinõude muretsemine tarwitab suuri summasid, omawalitsused ei suuda üksi koolimajasid ehitada. Riik peaks omawalitsusele koolide ehitamise ja warustamise mõttes õige suurt abi näitama. Seadus ei näe ära seda wahekorda, mis on tekkinud endiste Wene riigi koolimajade ja waranduste asjus, ja jätab lahendamata ka nende kirikukoolide küsimuse, mis praegu omawalitsuse poolt üle on wõetud. Omawalitsuse kätte on nad üle wõetud, kuid nad ei ole mitte omawalitsuse päralt, nad on ikkagi riigi warandus. Riigiwaranduste ülewõtmise komisjon nõuab nendest asutustest teatud sissetulekut ja nõuab üüri. Ka ei hoolitse keegi nende majade korrastamise ja parandamise eest. Omawalitsus ütleb, mis tarwis hakkab ma remonti tegema, see ei ole minu asi, riik ütleb: teie tarwitate, tehke remonti. Tagajärg on see, et need koolimajad ja warandused lagunewad. Käesolew algkooliseadus peaks kuidagi seda küsimust lahendama. Mis härra Wirma ettepanekusse puutub, siis arwan mina, et seal mõned ettepanekud on läbiwiidawad, kuid need puudutawad üksikuid paragrahwe, aga see ei eita sugugi eelnõu ja sellepärast panen ette see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Kõigis nendes puudustes, mis selles seaduseelnõus leiti olevat ja mille kohta siit kõnetoolilt sõna võeti, oli õieti vähe põhjusi olemas, et seda eelnõu tagasi lükata. Ainuke kõneleja, kes selles mõttes ettepaneku tegi, oli rhs. Wirma. Härra Wirma ei teinud ka ettepanekut, seda seaduseelnõu just tagasi lükata, vaid tema tähendas, et oleks tarwis ehk olnud seda eelnõu segakomisjoni anda, mis omavalitsuse ja hariduskomisjoni esitajaist koos peaks seisma. Omavalitsuse komisjoni otsus selle eelnõu kohta oli hariduskomisjonil teada ja see leidis oma üldisel koosolekul, et omavalitsuse komisjoni otsus ei või selleks mõõduandew olla, et see seadus peaks tagasi lükatama. Omavalitsuse komisjoni otsus seisis selles, et mõned paragrahwid peaksid eelnõust välja jäetama ja need oleksid §§ 23—25 ja § 83. Kui nüüd sisuliselt seda arutada, mis põhjustel omavalitsuse komisjon niisuguse otsuse tegi, siis ei leidnud mina omavalitsuse komisjoni esitaja härra Jans'i kõnest mingid andmeid, mille põhjal see otsus tehti. Teist korda isiklikult sõna võttes tähendas härra Jans, missugune wahekord peab tulewikus omavalitsuse asutustel koolide asutamises olema ja tema leidis, et kooliwõrgu loomine ja selle ülewaldamine peaks antama kõrgema omavalitsuse üksuse kätte, see on maakonna omavalitsuse kätte. Pean tähendama, et niisugune julge ettepanek võiks siis hariduskomisjoni poolt wastuwõetaw olla, kui Asutawa Kogu enamus selle poolt on, kuid praegu on see ainult tulewikuprobleem, ja meie ei saa sellepärast niisugust kawatsust ka awalikkude algkoolide seadusesse sisse wiia. Awalikkude algkoolide seadus jääb selle juurde, mis praegu maksew on, see on et koolid peaksid awatama wäiksemate omavalitsuste üksuste poolt ja peaksid ülespidamist saama maakonna omavalitsuse käest. Mis puutub teise ettepanekusse, et seaduses ei ole selgelt ära tähendatud, kes peaks kooliwõrkude kokkuseadjaks olema, siis leidis hariduskomisjon, et § 25. see kindlasti ära öeldud on. Maakonnawalitsus otsustab koolide asutamise ja oma kooliwõrgu loomise küsimuse, kuna kooli majanduslikkude kulude kandjate õigus on selles asjas maakonnawalitsustele põhjendatuid ettepanekuid teha.

Siin on ju selgesti öeldud, kes kooliwõrgu kokkuseadja on.

§ 83. kohta tähendas omavalitsuse komisjoni esitaja, et selles paragrahwis ei ole selgesti öeldud, missugused õigused peawad olema hoolekogudel ja missugused omawalitsuste asutustel. Peale selle ütles omavalitsuse komisjoni aruandja, et hoolekogud pretendeeriwad nende õiguste peale, mis õieti omawalitsuste asutustel peaksid olema. Sarnane omavalitsuse komisjoni seisukoht on minu arwamise järele tulnud osalt selle seaduse wõõriti arusaamisest, wõib olla aga, et sarnase arusaamise põhjuseks on olnud ka üksikute paragrahwide puudulik redaktsioon, kuid hariduskomisjon seisab igatahes sellel seisukohal, et hoolekogud ei peaks mitte kärpima omavalitsuse asutuste õigusi. Hariduskomisjoni waatekoha järele peaksid hoolekogud asutatud olema koolide juures. Hoolekogude ülesandeks on koolide eelarwete ja kawade kokkuseadmine ja omavalitsuse üksuste käest krediitide nõutamine ja selle tarwitamine. Rhs. Jans tähendas, et see loogiline ei ole, kui üks asutus tarwitab krediitid ja ühtlasi enmast rewideerib. Rahwaesitaja Jans'i seisukoht oleks arusaadaw, kui kõne oleks olnud ainult ühest isikust, kuid hoolekogu ei ole mitte üks inimene, waid moodustab enesest mingisuguse seltsi. Krediitide wäljaandmine võiks hoolekogus usaldatud olla ühe liikme kätte, rewideerimist toimetaks aga keegi teine liige wõi komisjon. Need funktsioonid, mis seltsidele wõimalikud on, peawad ka hoolekogudele wõimalikud olema. Mis sellesse puutub, et käesolewas seaduses ei ole ära otsustatud meie praeguste kiriku-, kihelkonnaja teiste sarnaste koolide saatuse, siis tuleb tähendada, et see küsimus kerge otsustada ei ole. Mitmed koolid, iseäranis kirikukoolid, asuwad majades, mis kirikute omad on ja kus ka kirikuteendrid elawad. Lähewad need koolid ühes majadega otsekohe riigi kätte, siis wõib arwata, et selle wastu protesteeritakse. Wõib olla, asub Asutaw Kogu oma enamuses niisugusele seisukohale, kuid hariduskomisjon ei leidnud wõimaliku olema kategoorilises wormis nende koolide saatuse selles seaduses ette ära otsustada. Pean tähendama, et teistkordsel wäljaastumisel rhs. Jans leidis, et kui Asutaw Kogu peab siiski wõimalikuks selle seaduseelnõu II lugemisele üle minna, siis tuleksid §§ 23, 24, 25 paran-

datud kujul vastu wõtta. Minul, kui komisjoni aruandjal, selle seisukoha vastu midagi öelda ei ole, sest igal Asutawa Kogu liikmel on õigus parandusi teha. Loobub rhs. Jans oma esimeses ülesastumises ettekantud mõtetest, neid paragrahwe maha kustutada ja ühineb oma wiimase ettepanekuga komisjoni aruandjaga, siis palun mina kõige selle järele, mis öeldud, käesolew seaduseelnõu I lugemisel vastu wõtta ja II lugemisele üle minna.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on faktiliseks märkuseks rhs. Jans'il.

J. Jans (sd.): Teen faktilise märkuse minu poolt awaldatud seisukohtade kohta. Esimesel korral kandsin mina omawalitsuse komisjoni seisukoha ette ja tähendasin, et omawalitsuse komisjon ei ole saanud mitte seisukohta wõtta selle üle, kuidas koolidewõrk tulewikus korraldatud peab olema, teine kord awaldasin mina oma isiklikku seisukohta.

Juhataja **J. Seljamaa**: Hääletamisele tulewad 2 ettepanekut: 1) hariduskomisjoni ettepanek II lugemisele

üle minna ja 2) rhs. Wirma ettepanek käesolew seaduseelnõu omawalitsuse ja hariduskomisjoni tagasi anda uuesti läbiwaatamiseks. Panen need ettepanekud hääletamisele selles järjekorras, nagu nad on tehtud.

J. Jans (sd.): Ma leian, et ettepanek seda seadust komisjoni tagasi anda, mitte otstarbekohane ei ole. Tagasiandmine wõiks sündida ainult siis, kui mingisugused materjaalid oleksid.

Juhataja **J. Seljamaa**: Teatan, et läbirääkimised on lõppenud, ettepanekuid enam arutada ei wõi. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Hariduskomisjoni ettepaneku poolt on absoluutne enamus, nii et see ettepanek on vastu wõetud. Rhs. Wirma ettepanek langeb ära. Päewakord on sellega läbi. Tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku kohta? (Wahelhüüded: Harilikul ajal.) Selle ettepaneku vastu ei waielda? Seega on see ettepanek vastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **Jul. Seljamaa**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.